

Een crisismanagement zonder crisis*

Stephen Bouquin

Bijna drie jaar geleden, op 26 november 1993, werd door een algemene interprofessionele staking het land gedurende 24 uur platgelegd. Deze algemene stakingsactie in gemeenschappelijk vakbondsfront was het hoogtepunt van een reeks opeenvolgende stakingen en nationale manifestaties die zeer sterk werden opgevolgd, zowel in de openbare als de privé-sector.

Stephen Bouquin ziet continuïteit in het crisisbeleid en het verzet ertegen.

Het Sociaal Pact zette de socialistische en christelijke syndicale beweging aan tot actie en eenheid; dit zowel onder impuls van een strijdlustige basis als ten gevolge van de hardheid van de besparingsmaatregelen. De stakingsacties van de herfst 1993 doorstaan gemakkelijk de vergelijking met de sociale revolte in november-december in Frankrijk tegen het plan Juppé. Samen met de Italiaanse acties met als inzet de pensioenen en de *scala mobile* (de indexkoppeling) tijdens de herfst van 1992, en de algemene staking in Spanje (januari 1994), getuigen deze sociale conflicten van een stijgende homogenisering van besparingsrondes en de afbouw van sociale verworvenheden als gevolg van het Verdrag van Maastricht. Maar deze golven van sociaal verzet bleven ongelijk gespreid in tijd en ruimte¹.

Het Globaal Plan van sociale regressie

Met het Sociaal Pact, gevolgd door het Globaal Plan, stelde de regering een geheel van

maatregelen voor met als doelstelling op drie niveaus in te grijpen: 1. het herstel van het concurrentievermogen²; 2. een hervorming van de sociale zekerheid³; 3. fiscale maatregelen met betrekking tot de roerende inkomsten. Deze laatste werden geplaatst in het teken van de "evenwichtige soberheid": door een lichte stijging van de roerende voorheffing van 10% naar 13,4% en een verhoging van de indirecte belasting, waarvoor het geheel van de bevolking werd aangesproken, moest het Sociaal Pact / Globaal Plan evenwichtiger lijken⁴.

De maatregelen waren zowel een conjunctureel als een structureel antwoord op de recessie van 1992-1993 en hadden eveneens tot doel de opgelopen achterstand ten opzichte van de convergentienormen op te vangen. Op dat ogenblik bedroeg het begrotingstekort in verhouding tot het BNP bijna 7% en de staatsschuld 130%. De 3% en 60% normen van Maastricht waren veraf. Met het plan probeerde de regering Dehaene I een politiek-juridisch kader

te scheppen dat de sociale vrede zou waarborgen via het betrekken van de syndicale beweging bij de politiek van geprogrammeerde sociale regressie. Daartoe ging Dehaene over tot de techniek van het typisch Belgisch overleg: met de aanwezigheid van de politieke vertegenwoordigers van de vakbeweging in de regering enerzijds en de syndicale vertegenwoordiging in de overlegorganen anderzijds, trachtte men in de context van klassenverzoening en nationale eenheid na het overlijden van Boudewijn en de troonrede van zijn opvolger, Albert II _ deze laatste refereerde expliciet naar het Sociaal Pact van 1944 _ een klimaat te scheppen dat het geheel van deze maatregelen een noodzakelijk en dus onafwendbaar karakter gaf.

Maar toen bleek dat de maatregelen niet konden rekenen op de nodige consensus, veranderde Dehaene het Sociaal Pact in een Globaal Plan. Na enige toegevingen aan de syndicale eisen blies de ACV-leiding de aftocht. Het ABVV bleef alleen achter en na een laatste betoging op 12 december 1993 verliet het eveneens de straten. Ongeveer gelijktijdig keurde het Parlement op 20 december 1993 het Globaal Plan goed, meerderheid tegen minderheid.

De regering was er in geslaagd de arbeidersbeweging een nederlaag toe te brengen dankzij een soepele tactiek en een strategische hardnekkigheid. Dat deze werd toegebracht door een roomsrode coalitie is niet zo verwonderlijk gezien hun absolute instemming met het Verdrag van Maastricht. Het welslagen van deze ingreep werd tevens beïnvloed door de dreiging van een regeringwissel met de VLD. Tevens bleef de brede anti-racistische en anti-fascistische beweging, ontstaan na Zwarte Zondag, afwezig op het sociaal terrein. In de strijd tegen uiterst rechts, die gezamenlijk werd gevoerd door de Staat en de civiele maatschappij, bleef deze laatste vastzitten aan de “verdediging van de democratie”⁵. Hierdoor kon het media-offensief van de regering en een deel van de intelligentia tegen het “corporatisme”, het “collectief egoïsme” of zelfs het “sociaal poujadisme” des te

gemakkelijker de stakingsacties delegitimeren.

Maar ook de ABVV- en vooral de ACV-top is medeverantwoordelijk voor het falen van de beweging. De twee voornaamste syndicale organisaties combineren in een complex politiek-institutioneel kluwen vier types van syndicalismes⁶: 1. een medebeheersyndicalisme, geïntegreerd in het staatsbestel in de Regentenraad van de Nationale Bank, dat als “politbureau” van de economische politiek functioneert; 2. een overleg syndicalisme in de talrijke instanties die op alle niveaus gestructureerd zijn (bedrijf, sector, regio, federaal vlak); 3. een conflictueus massasyndicalisme dat vertegenwoordiging en omkadering van mobilisatiedynamiek combineert; 4. een ideologisch-levensbeschouwelijk verdeeld syndicalisme met meerdere historische wortels (nationaliteitsvraagstuk, ongelijktijdige industrialisering van Vlaanderen en Wallonië...) maar waarvan het bestaan van een gemeenschappelijk front sinds meer dan acht jaar het effect van verdeeldheid heeft verzwakt.

Wanneer het ACV en in mindere mate het ABVV weigerden om de regeringscoalitie te destabiliseren kreeg Dehaene I opnieuw bewegingsruimte. Met de omvorming van het Sociaal Pact tot Globaal Plan werd de sociale crisis op het politieke terrein gebracht. De unanieme stemming in het parlement van het Globaal Plan door de roomsrode regeringsmeerderheid betekende het einde van het conflict. Hierdoor hebben sommigen in de syndicale leiding een compromitterend compromis kunnen vermijden terwijl de meer combattieve sectoren voor de keuze stonden een de protestbeweging te richten op de coalitie. Een andere uitkomst was niettemin mogelijk. Dit wordt duidelijk in het licht van het samenvallen van een sociale mobilisatie met één van de dieptste recessies sinds de Tweede Wereldoorlog⁷. De graad van strijdbaarheid die zich ondanks deze recessie uitte, laat zich minder in tijdsduur dan wel in intensiteit en densiteit afmeten. Op deze twee niveaus is er geen misverstand mogelijk: massale deelname aan de stakingen in de privé-sector, lokale spontane

betogingen, vliegende piketten, blokkering van de strategische verkeersknooppunten (bruggen, autosnelwegen, sluizen in de havens, landingsbanen...) en de toegangswegen naar de industriezones waardoor in één klap KMO's, onderaannemers en marketingbureaus lam werden gelegd. Het herstel van de winstvoet via just-in-time, netwerkbedrijven, nieuwe arbeidsorganisatievormen... werd beantwoord met een verhoogde productiviteit van de klassenstrijd. Het is geen toeval dat het patronaat sindsdien systematisch het stakingsrecht probeert aan te vallen via dwangsommen en rechtbanken⁸.

Geen terugkeer van sociale vrede

Gedurende heel 1995 heeft men kunnen vaststellen dat de sociale conflictualiteit niet verdwenen was. Ze zette zich verder in een loopgravenoorlog soms uitgroeiend tot een open conflict. En dit terwijl dezelfde roomsrode coalitie werd voortgezet. Tegen vele verwachtingen in bevestigden de vervroegde verkiezingen van mei 1995 de regeringsmeerderheid, niettegenstaande de politieke crisis gepaard gaand met de corruptieschandalen. Toch betaalde men de prijs van de besparingspolitiek via een consolidatie van het Vlaams Blok en een doorbraak van uiterst rechts in Wallonië en Brussel (de PS verloor er 100.000 stemmen). De onvoorwaardelijke verdediging van de sociale zekerheid en de chantage van een mogelijke regeringswissel met de liberalen waren de twee assen waarrond de SP zich wist te herpakken om een electorale afgang te vermijden. De weigering van Agalev om zich in deze links-rechts polarisatie te situeren veroorzaakte bovendien een stemmen-transfer van de groenen naar de SP.

Sinds het Globaal Plan hadden de onderhandelingen voor de interprofessionele akkoorden in de privé-sector reeds aanleiding gegeven tot spanningen. Het in december 1994 ondertekende akkoord werd volledig aangepast aan de bepalingen van het Globaal Plan, waarbij alle discussies werden uitgesloten die nadelig konden uitvallen voor de competitiviteit van de economie⁹. Er kon bijgevolg geen sprake zijn van loonsverhoging noch van arbeidstijdverkorting.

Het objectief van de 32 uur dat naar voren geschoven werd tijdens het ideologisch congres van herfst 1994 kon dus in de praktijk niet verdedigd worden. De poging om de vrijstelling van sociale bijdragen voor het patronaat te binden aan tewerkstellingsgaranties liep op niets uit. Er werd enkel beslist dat bij de aanwerving van een werkloze de sociale zekerheidsbijdrage kon verminderd worden met 50% tot 100%. Men verkreeg noch de erkenning van het syndicaal feit in de KMO's, noch de veralgemening van de 38 uur. Het enige positieve element uit dit IPA is het behoud van het onderhandelingsstelsel, ondanks de sterke druk van het VEV. Het begin van de onderhandelingen op het niveau van de sectoren en ondernemingen liet enige hoop voor een herverdeling van de arbeid en werkgelegenheidsbevorderende maatregelen. In de lente van 1995 braken verscheidene sociale conflicten los omtrent de onderhandelingen voor nieuwe sectoriële of bedrijfsgebonden CAO's¹⁰. Het begin van deze conflictcyclus situeerde zich nog in 1994 en meer bepaald bij het zeer harde en langdurige conflict van de arbeiders en bedienden van Volkswagen-Vorst. Ze legden in september 1994 meer dan twee weken het werk neer tegen de onmenselijke werkomstandigheden als gevolg van de "slanke productie" methodes (just-in-time, intensivering van de arbeidsritmes en dreiging met ontslagen). Deze staking botste rechtstreeks op het carcan van het Globaal Plan (onmogelijkheid de arbeidsduur te verminderen op een andere wijze dan via een herverdeling ofte grotendeels zelfbetaalde arbeidstijdverkorting) maar liep toch uit op een compromis weliswaar zonder de weerbaarheid en de cohesie van de arbeiders aan te tasten¹¹. De sociale conflicten van de lente 1995 weerspiegelen alle op hun manier de nieuwe tegenstellingen die een context van verscherpte interkapitalistische concurrentie kan omvatten in een klein landje met een open en export-gericht economisch bestel.

Een tegenstrijdige economische context

Laten we de specifieke kenmerken van de Belgische economie even op een rijtje zetten.

België heeft tijdens de lange depressieve conjunctuur die begon met de recessie van 1972-1974 op continue wijze haar kenmerken geaccentueerd. Het gaat in de eerste plaats om haar openheid ten opzicht van de wereldmarkt en de internationalisatie van haar economisch bestel, terwijl het geheel van loonafhankelijken in de totale actieve bevolking ongeveer 80% bedraagt¹². Het aandeel van de uitvoer in het BBP bedraagt in België 55% terwijl dit in Frankrijk en Duitsland respectievelijk 17 en 23% omvat. Een sleutelsector zoals de metaalnijverheid voert 73% van de productie uit. Terzelfdertijd stelt men ook vast dat de Belgische buitenlandse handel voor ruim de helft een aangelegenheid is met drie buurlanden (Duitsland, Frankrijk, Nederland) en voor 80% binnen de EU blijft. Het Kapitaal blijft traditioneel getrouw geconcentreerd in de handen van financiële groepen en of multinationals¹³. Deze laatsten nemen een groeiend aandeel in de globale toegevoegde waarde: van de 3515 grootste bedrijven zijn er 30% van buitenlandse signatuur die 44% van de totale toegevoegde waarde¹⁴ genereren. Hun aandeel in de industriële tewerkstelling bedraagt 54% wat ongeveer 510.000 jobs op de 950.000 betekent. De wet op het concurrentievermogen van 1989 weerspiegelt als centraal instrument in de economische politiek op haar manier het open karakter van de Belgische economie. Samen met de selectieve verminderingen (Maribel) van patronale bijdragen in de concurrentiegevoelige sectoren regelt ze de economische politiek¹⁵.

Terzelfdertijd vat de huidige situatie op manifeste wijze de tegenstellingen samen die we in alle ontwikkelde geïndustrialiseerde landen terugvinden. De gemiddelde winstvoet heeft zich het laatste decennium hersteld, zonder een significante terugval te kennen tijdens de recessie van 1990-1993¹⁶. Maar onder de accumulatievoorwaarden van het kapitaal (nieuw technologisch complex en verscherpte interkapitalistische concurrentie) is deze winstvoet tendentieel te laag. Daarom probeert het patronaat de loonkost terug te dringen en de meerwaardeafpersing (verhoging productiviteit) te verhogen: via flexibilisering, verlenging van

machinetijd, just-in-time, nieuwe arbeidsorganisatievormen... Toch daalde de jaarlijkse loonkost per persoon met 2,6% tussen 1992 en 1994. Nochtans is de transfer van rijkdom van arbeid naar kapitaal de laatste 10 jaar onverstoord verder gegaan: het aandeel van de arbeid in het BBP daalde met 14% terwijl de omvang van het BBP steeg met 24%. De inkomens uit bezittingen stegen met 37% tussen 1985 en 1995. De geaccumuleerde effecten van de werkloosheid op de inkomens, de aanvallen op het uitgesteld loon en de matiging van de reële lonen hebben gaandeweg een meerwaarderealisatiecrisis, ofte "crisis van de vraag", veroorzaakt¹⁷. Als gevolg van een volgehouden druk vanwege de winstvoet, respectievelijk de meerwaardevoet, heeft zich een bijkomende beperking van de (binnenlandse) consumptieve vraag doorgezet. De combinatie van een regeringsbeleid conform aan de convergentienormen met de inperking van de loonkosten functioneren uiteindelijk als een recessieve demultiplicator. In tegenstelling tot landen als Duitsland en Frankrijk is dit gegeven onproblematisch gebleven ten gevolge van de plaats van de uitvoer in het BBP (het bruto exploitatie-overschot per verkochte eenheid steeg met 3,8% in 1994) terwijl de binnenlandse vraag het economisch herstel niet volgde¹⁸.

Globaal genomen is het dus niet onredelijk te stellen dat de specifieke Belgische situatie de neiging heeft om de sociale tegenstellingen te verscherpen. Hierdoor komt het sociaal overleg als mechanisme van sociale vrede onder spanning. De stellingen van Tony Vandeputte en Georges Jacobs in Trends van februari 1995 laten hierover geen twijfel bestaan: "Er is een doel dat moet worden bereikt; het middel - conflict of overleg - is hieraan ondergeschikt".

De krachtmeting tussen arbeid en kapitaal speelt zich eveneens af op het terrein van de bedrijven. Na het interprofessioneel akkoord heeft het patronaat tevergeefs geprobeerd om de syndicale beweging op het niveau van de bedrijven een nederlaag toe te brengen. Ter illustratie hiervan zal ik enkele markante conflicten aanhalen.

Het belangrijkste van 1995 was het conflict in de textiel. Met de devaluaties en de terugtrekking van verschillende munten uit het EMS was het textieelpatronaat des te gevoeliger voor de binding met de Deutsche Mark. Dit conflict van maart 1995 mobiliseerde voor de eerste maal een hele sector die ongeveer 51.000 arbeiders en bedienden tewerkstelt, waarvan 7.000 in Wallonië. De patronale organisatie Febeltex wou een onverteerbare CAO opdringen: meer flexibiliteit, versoepeling van de arbeidsorganisatie, beperking van de mogelijkheden tot brugpensioering, daling van de arbeidskost via de afschaffing van een aantal premies. Na enkele beurtstakingen tussen 22 en 24 maart brak er op 27 maart een algemene staking uit in de hele sector. Bij de patronale organisatie trachtten de "haviken" enerzijds de regering onder druk te zetten om een verlaging van patronale bijdragen te bekomen en anderzijds de syndicale macht te breken. De regering gaf toe maar de patroons dienden wel de overeenkomsten te verlengen inzake de vorming en de brugpensioering op 56 jaar waardoor enkele honderden banen vervangen kunnen worden zonder dat er nieuwe aanwervingen gebeuren¹⁹.

In de metaalnijverheid was het conflict bij Caterpillar ook van relevante aard. Begin april 1995 komt het tot een staking om de looneisen annex arbeidsduurvermindering kracht bij te zetten, wat net zoals bij Volkswagen botste op de bepalingen van het Globaal Plan. Na zeer harde stakingsacties, en de tussenkomst van rechtbanken en rijkswacht, bereikt men eind juni een akkoord rond arbeidstijdherverdeling, een verbetering van de tijdelijke statuten en de anciënniteit.

In de chemiesector was er het conflict bij Albermarle (mei 1995) met als inzet een arbeidsduurvermindering van 2 uur per week zonder loonverlies. Ook hier worden de rechtbanken ingezet om de bezetting van het bedrijf en stakingspiketten te verbieden.

Bij Glaverbel staakte men in meerdere zetels verschillende weken in gemeenschappelijk vakbondsfront voor de 36,5 uur om banen te

redden, brugpensioering op 55 jaar te bekomen, het gebruik van onderaanneming evenals overuren te beperken. Na drie ontwerp-akkoorden die telkens door de basis werden verworpen, ondanks de dreiging tot delokalisering en dwangsommen van 55.000 frank per dag en per werkwillige arbeider, mondde het conflict uit in een gedeeltelijke overwinning²⁰.

Een reeks andere conflicten hebben als achtergrond de wijzigingen in de structuur van het kapitaal. In het conflict van Herstal SA in april 1995 staakten de arbeiders ter ondersteuning van de autonomie van de lokale bedrijfsleiding die de voornaamste aandeelhouder, het Franse GIAT, wou beperken.

Het conflict bij GIB kan als schoolvoorbeeld dienen voor het verzet tegen het fenomeen van filialisering en netwerkeconomie. GIB stond een deel van de distributieactiviteiten af aan de Engelse maatschappij Exel waardoor de arbeiders zich voortaan in het paritair comité van de transport zouden bevinden. Als gevolg hiervan dreigde een belangrijke achteruitgang inzake statuten, verloning en arbeidstijd. Na verschillende stakingsdagen en enkele sabotage-acties werd einde oktober 1995 een overeenkomst getekend waarbij de arbeiders onder het paritair comité van de grootwarenhuizen bleven ressorteren.

De patronale eis om de lonen voor tien jaar te blokkeren (buiten indexering) moest eveneens worden ingetrokken²¹. De inplanting van Intermarché-vestigingen in de grensprovincies van Henegouwen en West-Vlaanderen heeft in feite dezelfde inzet. Deze supermarkten hebben een financiële autonomie en behouden met maximum 49 tewerkgestelden het statuut van KMO waardoor het syndicaal feit en de conventierechten van supermarkten niet gelden.

Op dit vlak weerspiegelen de talloze mini-conflicties een sociale polarisatie die weinig gemediatiseerd wordt maar toch belangrijk is. Soms geven de eigendomsvormen van het kapitaal ook atypische conflicten. De regionale overheden hebben zowel om politieke als om economische redenen vele ondernemingen in

moeilijkheden financieel ondersteund. Dit is vooral het geval in de Waalse staalnijverheid waar de SIRW aandelen bezit bij de Forges de Clabecq en Cockerill. In Vlaanderen bestond een gelijkaardige situatie bij Boel Temse. De Forges de Clabecq werd al meermaals bedreigd met sluiting. Om dit te vermijden hebben de arbeiders gedurende twee jaar hun dertiende maand opgeofferd. Verscheidene keren kwam het reeds tot aanvaring met de Waalse PS-staat, waarvan werd verwacht dat ze de investeringen zou bestendigen. De onderneming staat rechtstreeks en onrechtstreeks voor meer dan 5.000 banen in Waals-Brabant en de sluiting ervan zou van de lokale supermarkt onmiddellijk het grootste bedrijf maken²².

Ondanks de ten aanzien van het Globaal Plan en een ongeveer leeg IPA ging de sociale strijd dus verder op het terrein van de bedrijven. We vinden misschien een verklaring door dit sociaal verzet als een afremming- of inhaalbeweging te bekijken. We zien hier de derde realiteit van het Belgische syndicalisme, namelijk de strijdvaardigheid van de syndicale ploegen in de ondernemingen die, gesteund door het gemeenschappelijk vakbondsfront aan de top, een verzet tegen het liberaal en patronaal offensief op gang konden houden. Onderstaande tabel geeft een kwantitatieve aanduiding van het behoud van deze strijdvaardigheid.

TABEL: aantallen van conflicten, bedrijven, stakers en verloren arbeidsdagen*

periode	conflicten	bedrijven	stakers	arbeidsdagen
1979	215	228	55 722	622 408
1980	132	141	26 727	221 780
1985	65	70	34 309	127 305
1988	64	67	23 110	193 968
1989	81	84	19 502	132 773
1990	33	38	9 750	103 030
1991	62	63	11 218	66 497
1992	49	250	21 829	189 060
1993**	19	19	5 779	46 277
1994***	20	20	5 069	435 363

Bron: *Statistisch Maandblad, december 1987-1988-1990-1995.*

* Men dient rekening te houden met het feit dat "politieke interprofessionele stakingen" niet in de statistieken opgenomen worden.

** In 1993 integreren de cijfers van het Ministerie van Arbeid noch de gegevens van juli, noch die van december.

*** Voor 1994 zijn de cijfers van oktober en november niet in de statistieken opgenomen.

Een eerste waarneming duidt op een achteruitgang inzake aantal conflicten terwijl het aantal stakers zich relatief op een lager niveau stabiliseerde en vooral het aantal stakingsdagen gelijk blijft of zelfs stijgt. Bij het lezen van de index van het aantal betrokken ondernemingen moet men wel rekening houden met de veranderingen in de eigendomsstructuur van het kapitaal (onderaanneming, filialisering, KMO-isering...).

Een Globaal Plan bis?

Ten aanzien van de vorige legislatuur heeft de methodologie van het crisismanagement de modaliteiten van verzet enigszins gewijzigd. In plaats van de globaliserende toepassing van besparingsmaatregelen en inperking van de loonkosten die een even globaal antwoord opriepen past de regering Dehaene II een methode toe die de maatregelen selectief en in tijd gespreid toepassen. De etappes van dit bisparcours dienden in eerste instantie te lopen van de begroting 1996 naar de herstructurering of privatisering van openbare diensten, de hervorming van de sociale zekerheid en de herziening van de wet op de concurrentie.

Als eerste etappe was er in september-oktober 1995 de begroting van 1996 en het meerjaarlijks banenplan. De verkiezingen werden trouwens vervroegd om het terrein vrij te maken voor de begrotingsoperatie. Deze begroting beperkte nogmaals de sociale uitgaven, onder meer via een aanval op de langdurige werklozen en een stijging van de indirecte belastingen (die sociaal onrechtvaardiger zijn daar ze op gelijke wijze grote en kleine inkomenscategoriën treffen)²³. Door onderhandelingen en druk op de regeringspartijen werd het ergste vermeden _ of ze waren bedoeld om de indruk te wekken dit vermeden te hebben, het politiek theater beschikt over talrijke stijlfiguren _ met betrekking tot het statuut van de bedienden, de weigering enkel besparingen uit te voeren in de uitgaven en door de verklaring niet aan de index te raken of de flexibiliteit niet te verhogen.

Decentralisering van de soberheid

Het zou verkeerd zijn om te spreken van een pauze in de opeenvolgende besparingsrondes. Dit beleid zette zich eerst en vooral onverminderd voort via de structurele maatregelen van het Globaal Plan en via de conjuncturele loonstop die loopt tot einde 1996. Bovendien heeft de federalisering van de unitaire staat de gemeenschappen en gewesten in een financieel en institutioneel corset gevangen. De saneringen van de openbare financiën werden hierbij gedecentraliseerd naar nieuwe entiteiten die wel over economische, culturele en sociale bevoegdheden beschikken maar zichzelf niet kunnen financieren (met uitzondering van de taksen en accijnzen betreffende hun materies)²⁴. De financiering gebeurt via enveloppes die door de federale staat worden uitgedeeld via een financieringswet. Vooral de franstalige gemeenschap ondergaat hiervan de perverse effecten. Sommigen stellen hierbij dat het rijkere Vlaanderen het armere Wallonië financiert. Deze visie gaat ervan uit dat zij die het meest bijdragen ook het meest terug dienen te krijgen, wat een bizarre opvatting is van solidariteit. Los van het voortbestaan van de huidige structuren met inbegrip van de federale staat is het niet meer dan normaal dat de belastingbijdragen evenredig stijgen met de rijkdom en dat de verdeling van de staatsuitgaven niet bepaald worden door het niveau van rijkdom. De herstructureringen in het franstalig onderwijs werden betwist door een derde golf van protest, van acties, betogingen en stakingen²⁵. Door opnieuw te mobiliseren voor de herfinanciering van het onderwijs en het behoud van de sociale verworvenheden, botsten de gemobiliseerde leraars en scholieren opnieuw op de institutionele grendels die de staatshervorming in het leven geroepen heeft. Dat een gelijkaardige politiek met fusie van scholen, bevrozing van vaste benoemingen en beperking van cursussen met enkele maanden vertraging het Vlaams onderwijs treffen, onthult de coherentie van het "crisismanagement". Zonder transregionale eenheid riskeren de mobilisaties van Vlaamse leerkrachten eveneens in een moeilijke situatie terecht te komen.

Uiteindelijk getuigt de staatshervorming van 1992 met een pacificatie van de communautaire conflicten ook van een tendens naar een sterke staat die deze nieuwe instellingen opsluit in een soberheidsdwangbuis. We zien kenmerkende gelijkenissen met het Europees eenmakingsproces met zijn ondemocratisch en intergouvernementeel bepaalde convergentienormen. Het door de Commissie en de Europese Ministerraad gevolgde beleid lijkt steeds meer op dat van een transnationale operator van de bourgeoisie die zich heeft weten los te maken van de weersschommelingen van de klassenstrijd _ die nog binnen het nationaal of statelijk kader plaats grijpen _ en van de machten waarover een normaal democratisch verkozen parlement beschikt.

Het crisismanagement dat door de regering Dehaene II wordt toegepast dreigde even in crisis te komen toen het bis-parcours zich in de etappe van de openbare diensten bevond²⁶. De heronderhandeling van de beheerscontracten voor de grote openbare bedrijven en meer bepaald voor de NMBS openden in het najaar 1995 een periode van conflicten-onderhandelingen. Het Plan 2005 van de NMBS had tot doel het effectief van 40.000 met 9.000 banen te verminderen, een loonmatiging in te stellen, het spoorwegnetwerk te herorganiseren in 17 tot rendabiliteit verplichte Business Units, het pensioenstelsel van zijn "privileges" te ontdoen en de statuten te herzien. Tegen dit plan werden tot einde januari syndicale acties gevoerd. Maar het zwaartepunt ervan bevond zich in de periode november-december met beurtstakingen van 24 uur en 48 uur en de sensibilisering van de spoorweggebruikers. Net zoals in Frankrijk wordt het deficit voornamelijk veroorzaakt door de HST-werken. Maar in tegenstelling tot onze zuiderburen zullen de 250.000 dagelijkse pendelaars naar Brussel weinig of niet met de HST te maken hebben. De eventualiteit van een gedeeltelijke ontmanteling van het binnenlands net is dus even onpopulair als de HST...

De Franse "deeltjesversneller" treed in werking

De stakingen bij de NMBS zorgden samen met de aanslepende conflicten bij Sabena voor een langzame opwarming van het sociaal klimaat. Het conflict bij Sabena kreeg zelfs een kritieke wending toen Godfroid eenzijdig besliste om 36 CAO's op te heffen om aldus de vakbondsdelegaties te verplichten een "overlevingsplan" te aanvaarden waarbij verlenging en flexibilisering van de arbeidstijd gepaard zou gaan met loonverlies. Dit werd natuurlijk begrepen als een regelrechte oorlogsverklaring van de patroon van een bedrijf waarin de overheid één van de voornaamste aandeelhouders blijft, hoewel ze zich weet te verbergen achter de autonomie van de onderneming. Naast de dossiers van de NMBS en Sabena groeide ook bij de Post een malaise over de verslechtering van de arbeidsomstandigheden terwijl bij Belgacom de angstmeter steeg onder druk van de nakende privatisering.

Al deze kwesties samen zorgden alleszins voor voldoende conflictstof om de syndicale leiding in de openbare diensten aan te zetten tot een nationale waarschuwingsactie. De betoging in gemeenschappelijk front van 13 december bracht tegen alle verwachtingen in meer dan 50.000 mensen op straat voor de herfinanciering van de openbare diensten en de stopzetting van alle preciaire contracten (in sommige sectoren bedragen deze 40% van het effectief). De opvallende aanwezigheid van delegaties van de privé-sector (Volkswagen, Forges de Clabecq en Caterpillar) van de bediendenvakbonden en vooral het samenvallen in de tijd met de stakingsgolf in Frankrijk zette de regering ertoe aan op de rem te gaan staan. Men wilde absoluut vermijden dat de Franse deeltjesversneller (dixit Dehaene) de grenzen zou oversteken.

De golf van protest tegen het plan Juppé begon inderdaad op een algemene werkstaking te lijken. Directe aanleiding was de hervorming van de sociale zekerheid. In tegenstelling tot de Belgische paritaire structuren, hebben de Franse vakbonden het alleen-beheer van het sociale

zekerheidsstelsel. Naast een reeks opgelegde besparingsmaatregelen in het pensioenstelsel van de ambtenaren (verlenging van 37,5 naar 40 dienstjaren) zouden de sociale zekerheidskassen nu ook via parlementaire tussenkomst beheerd worden. Het samenvallen van deze maatregelen die de gehele openbare sector troffen met een drastische herstructurering van de spoorwegen (pensioenstelsel, effectief, statuten...) en de aangekondigde privatiseringen van France Telecom en de gas- en electriciteitsmaatschappij EDF-GDF zorgde voor een snelle globalisering van het protest. De meer dan drie weken durende staking bij de spoorwegen en de Parijse metro speelde dankzij haar verlamdend effect de rol van locomotief in de protestbeweging. Het zwaartepunt lag in de "provincie" met betogingen van nooit geziene omvang in steden als Marseille, Bordeaux, Rijsel, Rouen (het ging telkens om betogingen met meer dan 100.000 deelnemers en dat verscheidene malen per week). De sociale creativiteit en autonomie ontwikkelde zich snel: er waren massale delegaties van werklozen in de betogingen, electriciteit op nachttarief in volkswijken, dagelijkse algemene vergaderingen van stakerscomités, hulp aan daklozen...²⁷ Hoewel de privé-sector niet echt deelnam aan de stakingsgolf, legden de arbeiders van grote bedrijven in de metaal, de chemie en de automobiel het werk neer tijdens de betogingsdagen terwijl de aanhoudende populariteit van de staking de passieve steun genoot van deze sectoren van het salariaat. Enkele dagen voor kerstdag deden toegevingen ten aanzien van de spoorwegaarbeiders (terugtrekking van beheerscontracten) en het opschorten van maatregelen betreffende andere openbare diensten de protestbeweging in haar bedding terugkeren. De regering stond onder spanning, maar het protest was niet sterk genoeg om van de sociale crisis een politieke crisis te maken waardoor vervroegde verkiezingen uitgeschreven zouden worden. De oppositiepartijen (PS en PCF) stonden overigens weigerachtig ten opzichte van eventuele verkiezingen, waardoor net als elders het sociaalprotest verstoken bleef van een politieke vertaling.

Het samenvallen in eenzelfde tijdspanne van protestbewegingen die eenzelfde oorsprong hebben, de convergentienormen van Maastricht, opende een aantal mogelijkheden om de strijd hiertegen voor het eerst ook op het Europees vlak te voeren. De regering Dehaene II anticepeerde echter zeer snel op deze objectieve mogelijkheid door de andere geplande dossiers op te schorten en hierdoor de lont uit het kruivat te trekken. Het gaat onder meer over de hervorming van de sociale zekerheid. Het spook van de federalisering van de sociale zekerheid duikt hier sinds jaren terug op als chantagemiddel om reeds hier en nu een aantal maatregelen te kunnen doorvoeren zoals de selectiviteit in de werkloosheidsvergoedingen, de ziekteverzekering en eventueel het pensioenstelsel. De hantering van een groeinorm van 1,5% hangt hiermee samen. De eventuele federalisering wordt vandaag niet enkel meer bepleit door het Vlaams patronaat en de rechterzijde, ook binnen de vakbeweging vindt deze optie weerklank. Dat recente studies aantonen dat de uitgaven inzake gezondheidszorg en pensioenen niet zozeer verschillen tussen Noord en Zuid maar zich eerder situeren op een West-Oost-as wordt in deze context natuurlijk afgedaan als franstalige propaganda...²⁸. Toch komt de ruimtelijke uitdrukking van de interne sociale differentiatie van Vlaanderen en Wallonië hier tot uiting. De desindustrialisatie en de subregionale verschillen in werkloosheidspercentages treffen ook in het noorden van het land de stedelijke agglomeraties²⁹. Overigens geven subregionale mobilisaties met betrekking tot de sluiting van ondernemingen en de sociale desertificatie hier ook uitdrukking aan³⁰.

Toch is het duidelijk dat met de federalisering van de sociale zekerheid België binnen afzienbare tijd ophoudt te bestaan. Kenmerkend voor de Belgische Staat is haar vermaatschappelijking of omgekeerd, de verstaatsing van de civiele maatschappij. Hoewel hij veel gebruikt wordt en een belangrijke heuristische waarde heeft laat de term "verzuiling" de hybride sociale aard en de asymmetrische

architectuur van de Staat niet tot uiting komen. De Belgische Staat heeft met het nationaliteitsvraagstuk en het ondemocratisch karakter van haar functioneren tot 1919 de arbeidersklasse nooit weten te "nationaliseren". De opeenvolgende systeemcrises konden enkel opgelost worden door een symbiotische verhouding te ontwikkelen met de civiele maatschappij. Deze bereikte haar hoogtepunt met de keynesiaanse plan-staat, waarbij de politieke staat ontdekkend werd met een sociaal bouwwerk (sociale programmatie, expansiewetten, overlegstelsel, sociale zekerheid, mutualiteiten en vakbonden die taken in onderaanneming vervullen zoals de uitbetaling van werkloosheidsvergoedingen). De Politieke Staat werd gefederaliseerd onder druk van linguïstische en communautaire tegenstellingen die aldus in Vlaanderen geïsoleerd werden van hun sociale dimensie terwijl de typisch Waalse verbinding tussen sociale en nationaal-regionale kwestie in de strijd van het franstalig onderwijs een actualisering beleefde. De verdere federalisering en regionalisering van de Sociale Staat vormt bijgevolg een onderdeel van de klassentegenstellingen die zich nu op verschillende ruimtelijke niveaus materialiseert (globaal-lokaal voor MNO's, regionaal-federaal-Europees met de opening van de markten en de Europese eenmaking).

Een confederale structuur met enkel een vorst, een leger en een gerechtelijk apparaat waarbij het establishment volledig zou gefederaliseerd worden, blijft nog steeds onmogelijk binnen de huidige sociale krachtsverhoudingen. Bovendien wordt deze optie ook afgewezen door de meerderheidsfracties van het politiek establishment, en meer bepaald door de partijen die hegemoon zijn in beide regio's. Reeds vandaag zorgt de gedecentraliseerde uitvoering van de soberheid voor gespannen relaties tussen de PS en haar traditionele syndicale achterban. Gezien de minder slechte economische situatie in Vlaanderen heeft hetzelfde proces tussen ACV en CVP nog geen gelijkaardige uitdrukking gekregen, hoewel sinds enige tijd de christelijke vakbeweging aan de basis duidelijk een

onderhuidse radicalisering kent.

Tot besluit

Om het Euro-examen te doorstaan moet de Belgische regering ingrijpende maatregelen nemen. Begin 1995 bedroeg de openbare schuld nog 10.000 miljard frank of 130% van het BNP. De doelstelling om deze schuld terug te brengen tot 60% is niet haalbaar voor het einde van deze eeuw, wat niet wegneemt dat jaarlijks 33% van de fiscale inkomsten hieraan besteed worden. De toepassing van de convergentienormen heeft bovendien een contracyclisch effect daar de inkomsten met de besparingen tendentieel dalen en een netto te financieren tekort blijven reproduceren. Dit mechanisme functioneert eveneens in Duitsland en Frankrijk waardoor de realisatie van de EMU onzeker blijft. Het sociale prijskaartje zal niet alleen zeer zwaar te verteren zijn. Zonder het sociaal zekerheidsstelsel zou 40% van de bevolking onder de armoedegrens leven... Dit relativeert enigszins het cijfer van de 6% die vandaag onder de armoedegrens leven, want hoeveel mensen leven er dan juist boven de armoedegrens? Ook de 14% volledig uitkeringsgerechtigde werklozen dienen geplaatst te worden naast de globale 22% (alle categorieën samen) van de actieve bevolking. Het zeer korte economisch herstel van 1994 heeft zich niet vertaald in een toename van tewerkstelling. Integendeel, de evolutie van de arbeidsmarkt wordt gekenmerkt door een verdere afname van werkaanbiedingen (-0,7% in 1994) terwijl de aanvragen licht toenemen (+0,3%). De beoordeling van de zeer liberale OESO kan dan enkel verontrustend zijn: "Ondanks de scherpte van de recessie is het werkloosheidspeil niet meer gestegen dan het gemiddelde van de Europese Unie en dit dankzij de vergrote inzet vanwege de regering om de toegangsvoorwaarden tot de vergoedingen en hun generositeit te beperken"³¹.

Ten aanzien van deze realiteit wordt de keuze voor de linkerzijde in het algemeen en voor de syndicale beweging in het bijzonder steeds duidelijker. Men staat voor het verdergaan op de weg van de sociale begeleiding van de Europese

integratie. Maar het is duidelijk geworden dat de eenmaking een bijzonder effectieve hefboom is van sociale regressie: ontmanteling van de verzorgingsstaat en de openbare diensten, beperking van de sociale uitgaven, loonmatiging met het argument van het concurrentievermogen en de verdediging van de Belgische munt, elkaar beconcurrerende stelsels van sociale zekerheid, fiscale dumping, precarisatie en flexibilisering van de arbeid, enz. De EMU zal niet het einde van de tunnel betekenen, ook daarna zullen de normen de asociale convergentie vergrendelen. De sociale begeleiding zal dan onmogelijk blijken temeer dat ondertussen de winstvoet zal los gemaakt zijn van de globale maatschappelijke economisch groei. Een alternatieve keuze bestaat erin, de smalle maar noodzakelijke weg in te slaan waarbij het heersend liberaal model afgewezen wordt en vervangen door een sociaal alternatief dat steunt op de nu nog aanwezige sociale krachten³². Tegenover de kapitalistische globalisering zoekt in en buiten Europa een globalisering van onderuit haar weg via de sociale, democratische en ecologische mobilisaties. Dat ze in haar zoektocht botst op staten, instellingen, grenzen en eigendomsverhoudingen is misschien de gelegenheid om aan te knopen met een alternatieve maatschappelijke ordening.

Epiloog

Deze bijdrage werd geschreven in februari-maart 1996 en kon dus geen rekening houden met toestanden rond het "Toekomstcontract om de werkloosheid te halveren tegen 2005". Dat dit contract ondertussen hetzelfde lot kende als het Duitse Bündnis für Arbeit betekent misschien ook dat er opnieuw in het najaar sociale acties komen. Maar we zijn met de omvorming van dit contract in een "plan" reeds terechtgekomen in eenzelfde situatie als na de stemming van het Globaal Plan in het parlement. Het verschil bestaat erin dat er nu in, dat drie zeer brede en vage "kaderwetten" (een blanco cheque voor de 3%-norm, voor de hervorming van de sociale zekerheid en de loonnorm) de roomsrode meerderheid moeten vrijwaren van elke druk. De

aanhoudende stakingen in het franstalig onderwijs en de druk op de PS zijn hier natuurlijk niet vreemd aan.

Dehaene II trok ook lessen uit de herfst van '93: men hanteerde eerst de schijfjes-methode om het verzet te versplinteren, maar de Franse "deeltjesversneller" en de betoging van 13 december veroorzaakten hierin een kortsluiting. Met het "Toekomstcontract" keerde de globale aanpak terug. Zal het "neen" van het ABVV en van de ACV-basis nu via interprofessionele actie de noodzakelijke krachtsverhouding opbouwen om de nieuwe besparingsronde te blokkeren? Op voorwaarde dat de communautaire splijtzam niet in werking treedt, blijft dit mogelijk.

Noten

* Ik wens Alain Meynen te danken voor zijn vruchtbare opmerkingen. Een eerste versie van dit artikel werd gepubliceerd in *Futur Antérieur*, nr. 33-34, 1996/1, 320 pp.; vertaling en bewerking S. Bouquin & R. Crivit.

¹ M. Husson, *Les quatre contradictions économiques de Maastricht*, in *Politis - la Revue*, nr. 1, p. 73-78.

² Bevriezing van de lonen en sociale toelagen voor de periode 1994-1996; invoering van de gezondheidsindex; daling van de patronale sociale bijdrage voor die sectoren die het meest blootgesteld worden aan internationale concurrentie; ontmanteling van de en flexibilisering van de arbeidsmarkt via wijziging van het juridisch kader van de loonpolitiek en dit alles in naam van "de strijd om de tewerkstelling".

³ Met behoud van haar fundamentele principes moet een "groeivoet" de uitgaven beheersen; o.m. aan de hand van selectiviteit in de uitkeringen van werkloosheidsvergoedingen en zelfs vermindering van deze laatste voor sommige categorieën zoals samenwonenden.

⁴ Th. Beaupain & U. Manço, *Le contenu du Plan Global*, in *l'Année Sociale 1993*, Institut de Sociologie-ULB, p. 20-26.

⁵ A. Meynen, *Post-reformisme en extreem rechts*, Aktief-

Mosereelfonds, maart 1995.

⁶ M. Launay, R. Mouriaux, *Le syndicalisme en Europe*, Parijs, 1990, p. 7-42.

⁷ In 1993 had het BBP een groeivoet van -1.7% en onderging de industriële productie een terugval van -5,2%. Zie hierover: *De conjunctuur pauzeert*, Weekberichten KB, 08.12.95.

⁸ J.-Cl. Bodson, *Le droit de grève*, in: *l'Année Sociale 1994*, ULB, p. 123-129. België werd overigens voor de eerste maal vermeld in het jaarrapport van IVVV in de reeks landen die syndicale vrijheden niet respecteren.

⁹ Ch. Dufour, *Belgique, négociation renouée, conflictualité reprise*, in *Chronique Internationale de l'IREs*, nr. 32, januari 1995, p. 6-9.

¹⁰ Th. Beaupain, P. Blaise, *La concertation sociale 1993-1995*, in *Courrier Hebdomadaire du CRISP*, nr. 1498. Voor een meer algemeen overzicht zie: D. Luyten, *Het sociaal-economisch overleg in België sinds 1918*, VUB-Press, 1994.

¹¹ H. Houben, *Les conditions de travail au coeur du conflit à Volkswagen Bruxelles: une conséquence des nouvelles organisations de la production?*, in: *Année Sociale 1994*, ULB, p. 4955.

¹² De industriële sector stelde in 1992 28.1% van de actieve bevolking tewerk tegen 42,6% in 1970. De dienstensector heeft zich ontwikkeld van 52,5% in 1970 naar 69,3% in 1992. OCDE, *Etudes Economiques*, Belgique, september 1995, p. 158.

¹³ De structuur van de schuld heeft zich eveneens geïnternationaliseerd: het deel dat niet-residenten bezitten is gestegen van 5,9% in 1980 naar 19% in 1992; het leeuwenaandeel van de schuldbesitters wordt nog steeds door de financiële privé-sector ingenomen hoewel het aandeel gedaald licht is van 67,1% in 1980 naar 58,4% in 1994 maar dit ten aanzien van een openbare schuld die quasi verdubbelde. OCDE, *Etudes Economiques*, Op. Cit., september 1995, p. 54.

¹⁴ M. Shungu, *Les incidences de la mondialisation de l'économie et les délocalisations sur l'emploi en Europe et en Belgique*, in: *L'Année Sociale 1993*, p. 65-76. Zie ook het Rapport van H. Daems & P. Van de Meyer, *De Belgische economie onder invloed*, Akademia/Koning Boudewijnstichting, 1993.

¹⁵ Vanaf het ogenblik dat de Belgische situatie vergeleken met haar zeven voornaamste handelspartners (Duitsland, Nederland, Frankrijk, Italië, Groot-Britannië, de VSA en Japan) achteruit gaat op het vlak van de uitgaven, de loon-, financiële en energiekosten, moet de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven binnen een maand de noodzakelijke maatregelen

voorstellen en is de regering bevoegd om "noodwendige" correctiemaatregelen te treffen. Zie hierover: *Red de wet, de Wet ter vrijwaring van 's lands concurrentievermogen*, Weekberichten KB, nr. 35, december 1995.

¹⁶ De verhouding Bruto Constant Kapitaal van de bedrijven/BBP laat een stijgende invloed zien sinds 1985 (8.2) tot 1994 (10.1). 1990 als hoogtepunt (12.5). OCDE, *Etudes écon., Rapport sur la Belgique*, p. 151.

¹⁷ Sommigen ontwikkelen de hypothese van een "malthusiaanse regulatie" die zich op een "derde vraag" heeft gesteund, nl. tussen de lonen en de zinsten, bestaande uit de luxeproducten. De pogingen om de consumptie te herlanceren via het vrijmaken van de spaargelden zou dan het antwoord zijn op de crisis van deze malthusiaanse regulatie. Zie M. Husson, *La crise, explications et perspectives*, Critique Communiste nr. 135, Parijs, herfst 1993.

¹⁸ *Etudes Econ. OCDE*, o.c., p. 92.

¹⁹ M. Capron, *Textile: un conflit à rebondissements multiples*, in: *La Revue Nouvelle*, nr. 6-7, juni-juli 1995.

²⁰ M. Capron, *Glaverbel: une grève inutile?*, in: *La Revue Nouvelle* nr. 8, augustus 1995, p.16-22.

²¹ *Le Soir*, 02.10.95.

²² Dossier van de Syndicale Delegatie FGTB des Forges de Clabecq, 30.11.95; *Le Soir*, 26.01.96.

²³ M. Nolle, *Een Budget voor Maastricht ... Geknoei voor l'emploi*, in *De Werker*, 13.10.95, p. 7.

²⁴ E. Lentzen, *Une législation de réformes constitutionnelles*, in: *CH CRISP* nr. 1476-1477.

²⁵ De voorgaande strijdgolven dateren van de lente 1991 (leraars) en 1995 (studenten).

²⁶ A. Vincent, *Entreprises et holdings publics fédéraux. Restructurations et privatisations. 1992-1995*. In: *CH. CRISP* nr. 1488-1489.

²⁷ Zie hierover het tijdschrift *Société française*, nr. 4, lente 1996 - (BP226 - 75865 Paris Cedex 18) dat regionale monografieën over de protestbeweging publiceerde.

²⁸ Santé: l'écart nord-sud se réduit; place à la différence est-ouest, in: *Le Soir*, 25.01.96.

²⁹ A. Vanheerswynghels, *Le chômage complet indemnisé des demandeurs d'emploi: situations et évolutions*, in: *l'Année Sociale 1993*, ULB, blzn. 143-145.

³⁰ Dergelijke mobilisaties vonden plaats in Henegouwen, Waals-Brabant, Willebroek en Vlaams Brabant.

³¹ OCDE, *Etudes Econ.*, o.c., p. 12

³² De kwestie van een progressief politiek alternatief is hierin een sleutelkwestie. Het Sienjaal van Coppieters-De Batselier heeft de verdienste de discussie hierover te openen.